BİR MİLLET OLUŞTURMAK

19 Mart 2026

Yıldırım Koç

Cumhuriyet'in devraldığı toplum, Türkler büyük çoğunlukta olmasına karşın Türkler arasında milli kimlik ve bilincin yeterince gelişmediği, farklı etnisitelerin ve inançların bir arada bulunduğu bir toplumdu. Birçok insan, "sen kimsin?" sorusuna, inancı ve aşiretiyle yanıt veriyordu. Bu insanlardan milli kimliği gelişmiş, çağdaş bir Türk milletinin yaratılması Mustafa Kemal Paşa'nın önderliğinde verilen büyük bir mücadeleyle gerçekleştirildi. "Etrâk-ı bî-idrâk"ın (anlayışı kıt Türkler) yerini "ne mutlu Türküm diyene"nin alması kolay olmadı.

Bir milletin oluşmasında önce bir devletin kurulması son derece önemlidir.

İtalya'nın bütünleşme sürecinde önemli bir devlet adamı olarak görev alan Massimo d'Azeglio (1792-1866), 1860 yılında yeni oluşan birleşik İtalya krallığı parlamentosunun ilk toplantısında yaptığı konuşmada "İtalya'yı yaptık; şimdi İtalyanları yapmalıyız" diyordu. Bu tarihlerde İtalya'nın bir parçası olan Sicilya'da nüfusun ancak yüzde 2,5'lik bir bölümü günlük ilişkilerinde İtalyancayı kullanıyordu. Sicilya'da kullanılan İtalyanca da diğer bölgelerden çok farklıydı. 1860'lı yıllarda Sicilya'ya İtalyan devleti tarafından gönderilen öğretmenlerin İngilizce konuştuğu sanılmıştı. (Hobsbawm, E., *The Age of Capital 1848-1875*, Charles Scribner's Sons, New York, 1975;89)

1918 yılından sonra oluşan yeni bağımsız Polonya'nın önderi Pilsudski, "milleti yapan devlettir; devleti yaratan millet değildir" diyordu. (Hobsbawm, E., *The Age of Empire 1875-1914*, Vintage Books, New York, 1989;148)

Eric Hobsbawm da şu değerlendirmeyi yapmaktadır: "Bu nedenle devletler "milletler"i yarattı. (...) Fransız cumhuriyeti, köylüleri Fransızlara dönüştürdü." (Hobsbawm,1989;150) 1789 yılında Fransız Devrimi gerçekleştiğinde Fransa'da yaşayanların yüzde 50'si Fransızca konuşmuyordu. Toplam nüfus içinde doğru düzgün Fransızca konuşanların oranı ise yüzde 12-13 düzeylerindeydi. (Hobsbawm, E., *Nations and Nationalism Since 1780, Programme, Mythe, Reality*, Cambridge University Press, 2003;60)

Osmanlı'dan devralınan demografik ve toplumsal yapıdan bir millet yaratılabilmesinin önkoşullarından biri, üniter devlet yapısıydı. Federal bir devlet yapısı, farklı bölgelerin insanlarının bir milli kimlik altında bütünleşmesini çok zorlaştıracaktı.

Atatürk'ün önderliğinde gerçekleştirilen demokratik devrimin önemli bir görevi, aşirete, kabileye, etnisiteye, inanca, yöreye göre bölünmüş ve eğitim olanağından yoksun halkı, çağdaş bir ulusa dönüştürebilmekti. Yaratılan ulus-devletin bağımsızlığının güvencesi, milli kimliği belirgin ve önde olan çağdaş bir milletin varlığıydı.

Ulaştırma olanaklarının ve insanların pazarlayabilecekleri ürünlerin son derece sınırlı olduğu koşullarda ekonomik bütünlükler oluşmadığında, insanların dilleri, örf ve adetleri, gelenekleri yerel düzeyde ayrı ayrı biçimlenir. Bu durumda insanlar kendilerini ya akrabalık ilişkilerine, aşiretine, kabilesine, soyuna ya da inancına göre tanımlar. Aşiret veya kabile düzeyindeki bir kimlikten, etnisiteye geçiş bile ekonomik ilişkilerin gelişmesiyle yakından bağlantılıdır.

Genç Osmanlılar, insanları "Osmanlı" kimliği altında birleştirmeye, bir "Osmanlı milleti" yaratmaya çalıştılar. 1868 yılında Galatasaray'da açılan Mektebi Sultani'nin amaçlarından biri, buraya alınan öğrenciler aracılığıyla Osmanlı milletinin yaratılmasına katkıda bulunmaktı. Emperyalist güçlerin Osmanlı'yı bölmede etnisiteleri kullanma çabası, ülkenin yarı-sömürge yapısı, iç pazarın bütünleşmemiş olması gibi nedenlerle bu girişim başarısızlıkla sonuçlandı. (Timur, T., *Türk Devrimi ve Sonrası*, 4. Baskı, İmge Yay., Ankara, 1997;235)

Sadri Etem 1933 yılında yayımlanan kitabında bu süreci şöyle değerlendirmektedir:

> *"Tanzimatçılar yekten bir millet yaratmak istiyorlardı. (...) Eşit fertlerden meydana gelen bir Osmanlı milleti oluşamadı. (...) Memlekette o zaman geniş ve yoğun ileri teknikli üretim sahası olsaydı, bu unsurlar arasında bir kaynaşma vücuda getirmek, Amerika'da olduğu gibi mümkün olurdu. Halbuki Tanzimat ilan olunduğu zaman iş ve üretim sahasında Hıristiyanları Türk tabakaya bağlayacak hiçbir hareket yoktu. İktisadi faaliyetler, aksine, Türklerin elinden çıkıyor, yabancıların eline geçiyordu. Birbirinin zıddına çalışan, ülkü itibarıyla ayrı ayrı*

*birlikler vücuda getiren topluluklardan müşterek bir cemiyet vücuda getirmek imkansızdı." (*Sadri Etem, *Türk İnkılabının Karakterleri,* Milli Eğitim Bakanlığı Yay., Devlet Matbaası, 1933 (2. Basım, Kaynak Yay., 2007*;51)*

İttihat ve Terakki Cemiyeti önce "Osmanlıcı"ydı. Sonra dünya Türklerinin birliği veya Turancılık düşüncesine, Pantürkizme kapıldı.

Türkiye Cumhuriyeti'nde ise farklı bir milliyetçilik gündeme geldi. Mustafa Kemal Paşa'nın ifadesiyle, "Türkiye Cumhuriyeti'ni kuran Türkiye halkına Türk milleti" denecekti. Mustafa Kemal Paşa birçok konuşmasında "Türkiye halkı" ifadesini kullandı. Ermeni ve Yunanlıların 1919 yılında Müslümanların canına, namusuna ve malına karşı başlattıkları saldırılara karşı Müslümanların birliğinin sağlanmasıyla başlayan süreç, anti-emperyalist bir mücadeleye ve ırk ve inanç ayrımı gözetmeyen bir millet oluşturma çabasına dönüştürüldü. Diğer birçok ülkede olduğu gibi, önce Türkiye Cumhuriyeti devleti kuruldu; ardından bu devlet, geçmişten devraldığı halkı milletleştirmeye çalıştı.

Tekin Alp'in ifadesiyle, kurtuluştan sonra: "Yeni devleti, yeni vatanı ve yeni Türk'ü yaratmanın nihayet sırası gelmişti." "Vatan mefhumu, ekseriya, islâmiyet duygusile karıştırılıyor ve hakikî manasını tamamen kaybediyordu. Halbuki Kemalist manasile yeni vatan, bağrında, ancak, yani menfaate, aynı emellere sahib, yekvücud ve tecezzî (bölünme, Y.K.) kabul etmez bir camia teşkil eden yurddaşları toplamıştı. (...) Kemalist inkılâba yeni merhalesinde düşen vazife bu yeni Türk'leri, bu yeni vatanı ve bu yeni devleti, yeni temeller üzerinde yaratmak, tanzim etmek ve kurmaktı." (Alp, Tekin, *Kemalizm,* Cumhuriyet Gazete ve Matbaası, İstanbul, 1936;69-71. Tekin Alp'in birinci baskısı 1928 yılında yayımlanan *Türkleştirme* kitabı yaşanan süreci açıklaması bakımından çok ilginçtir: Tekin Alp, *Türkleştirme*, günümüz yazı ve diline aktaran Özer Ozankaya, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara, 2001)

Hâkimiyeti Milliye Gazetesi 10 Ocak 1920 gününden itibaren Anadolu ve Rumeli Müdafaai Hukuk Cemiyeti'nin yayın organı olarak çıkmaya başladı. Gazetenin imzasız başyazılarının çoğunun Mustafa Kemal Paşa'ya ait olduğu belirtilmektedir. Başyazının Mustafa Kemal Paşa tarafından yazılmadığı durumlarda da onun denetiminden geçtiği bilinmektedir.

Hâkimiyeti Milliye'de 21 Şubat 1920 günü yayımlanan "Asrın Prensipleri" yazısı, çağdaş bir ulusun yaratılması konusunda Mustafa Kemal Paşa'nın kafasının mücadelenin en başından itibaren çok açık olduğunu göstermektedir. Erzurum ve Sivas kongrelerinde inanç kimliğinin vurgulandığı açıklamaların ardından, aşağıda çeşitli bölümleri aktarılacak makalenin yayımlanması, Türkiye demokratik devrimi sürecinde Mustafa Kemal Paşa'nın belirleyici rolünü bir kez daha ortaya koymaktadır. Makalenin bazı bölümleri şöyledir:

"Irklara bağlı milliyet prensiplerinin ne korkunç emperyalizm istilalarına alet olduğunu, bilhassa ırkın hiçbir yerde hiçbir millet için itiraz edilemez bir esas olamayacağını, bir taraftan Harbi Umumi, diğer taraftan ilmi incelemeler kâfi derecede ispat etti. (...)

"Dolayısıyla asrın prensipleri, karışık, tartışmalı, emperyalizme müsait millet prensipleri değil, her kavmin saadeti ve gelişmesi namına çok müsamahakâr bulunmak esasından doğan barışçı prensiplerdir. Bu şekilde bir milliyet esası ise, ancak geneli itibariyle her milletin çoğunluk teşkil ettiği ve uzun bir mazinin hatıralarına, eski bir medeniyetin eserlerine dayandığı sınır dahilinde yaşayan bütün ahaliyi aynı siyasi ve hukuki vasıflar ile kucaklayacak bir milliyet olabilir. Bunun haricinde ırklara ve ne tarihin ne ilmin açıklıkla tayin edemediği ve ayıramadığı karışık ve kaynaşmış hatıralara dayanarak, bir sınır içinde yaşayan insanları bile birbiriyle mücadeleye sevk edecek bir milliyet prensibi, bu asrın prensibi sayılamaz ve bilhassa yaşayamaz. (...)

"Bizim de milli vaziyetimiz sınırımızla belirlenmiş bir milliyettir. Mütareke sınırı, kabul ettiğimiz milliyet prensiplerinin çizdiği sınırdır. Bunun dahilinde yaşayan insanları, ırkları ve kavimleri ne olursa olsun millettaşımız sayıyoruz. Aynı zamanda Osmanlı memleketlerinin her tarafı için faydalı gördüğümüz ademi merkeziyetçi idareyi destekleyerek, her kavmin kendi muhitinde gelişme imkânını da temin etmiş oluyoruz. Asrımız prensipleri olarak bizim anladığımız milliyet esası budur. Biz hiçbir milleti ırkımız içinde boğmak istemediğimiz gibi, ırktaşımız menfaatına ayrı bir ırka mensup vatandaşlarımızı da rencide etmeyi kabul edemeyiz. Şimdiye kadar haricin telkinleri eseri olarak bize hıyanet etmiş olan Hıristiyan vatandaşlarımızdan bir kısmını da aynı prensiplerimiz himaye edebilir. Fakat onlardan da aynı iyi niyeti ve milli prensiplerde aynı ölçülülüğü ve hakşinaslığı görmek hakkımızdır." ("Asrın Prensipleri," 21 Şubat 1920, *Kurtuluş Savaşı'nın İdeolojisi, Hâkimiyeti Milliye Yazıları*, Genişletilmiş 2. Basım, Kaynak Yay., İstanbul, 2004*;37-39)*

Hâkimiyeti Milliye'deki bu yazıda "ademi merkeziyetçi idare" desteklenmektedir. Böyle bir yönetim, yöreler arasındaki etnik ve inanç farklılıklarına hoşgörüyle yaklaşan ve milletleşme sürecini belirli bir ölçüde geciktiren ve bazen engelleyen bir anlayıştır. Ulusal Kurtuluş Savaşı'nın ilk aşamalarında kabul gören bu yaklaşım, 1921 Anayasası'na da yansıtıldı.

1921 Anayasası 4 ay süren görüşme ve tartışmalardan sonra 20 Ocak 1921 günü 85 sayılı Teşkilat-ı Esasiye Kanunu olarak kabul edildi ve 1-7 Şubat 1337 (1921) tarihli *Ceridei Resmiye*'de yayımlandı. Kabul edilen Anayasa'nın 11. maddesinde, vakıflar, medreseler, eğitim, sağlık, ekonomi, tarım, bayındırlık ve sosyal yardım işlerinin düzenlenmesi ve yönetimi, il yönetimlerine devrediliyordu. Madde metni şu şekildeydi:

> *Madde 11: Vilayet mahalli umurda (yerel işlerde,YK) manevi şahsiyeti ve muhtariyeti haizdir (özerkliğe sahiptir,YK). Harici ve dahili siyaset, şer'i (şeriata ait,YK), adlî ve askeri umur, beynelmilel iktisadî münasebat ve hükümetin umumi tekâlifi (vergiler,YK) ile menafii (yararları,YK) birden ziyade vilâyata şâmil hususat müstesna olmak üzere Büyük Millet Meclisince vaz edilecek kavanin (kanunlar,YK) mucibince Evkaf (vakıflar,YK), Medaris (medreseler,YK), Maarif, Sıhhiye, İktisat, Ziraat, Nafia ve Muaveneti içtimaiye (sosyal dayanışma,YK) işlerinin tanzim ve idaresi vilâyet şûralarının (meclislerinin,YK) salâhiyeti dahilindedir."*

Devlet, kamu hizmetlerini halka merkezi devlet veya yerel yönetimler eliyle iki türlü götürebilir.

Birinci yöntemde, merkezi devlet, bakanlıklara bağlı bir yapılanmaya gider ve bakanlığın taşra teşkilatı kurulur. Örneğin, bütün okullar Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlıdır; Milli Eğitim Bakanlığı'nın il ve ilçe düzeyinde örgütlenmesi vardır. Sağlık Bakanlığı da benzer bir yapılanma içindedir. Bu yapılanma, ülkenin değişik bölgelerindeki insanların birbirlerine hizmet götürmelerini sağlayarak, halkın kaynaşmasını gerçekleştirir.

İkinci yöntemde, temel kamu hizmetleri yerel yönetimler tarafından (il özel idareleri veya belediyeler) tarafından sağlanır.

1921 Anayasasında ikinci yöntem benimsenmişken, 1924 Anayasasında birinci yönteme geçildi.

Bu değişikliğin o günlere ilişkin somut bir nedeni de 1921 Anayasasının kabulünden kısa bir süre sonra ortaya çıkan Koçgiri ayaklanmasıdır.

Yunan ordusu, Birinci İnönü Savaşı yenilgisi sonrasında, 1921 yılı Şubat ayında yeni bir saldırı planını kabul etti. İngilizler bu saldırı planını onayladı. Yunan ordusu 23 Mart 1921 günü saldırıya başladı.

Yunan ordusunun saldırı kararı aldığı günlerde, İngiliz emperyalistlerinin güdümünde ve ağa-aşiret reisi-şeyh üçlüsünün yönetiminde bulunan Kürdistan Teali Cemiyeti'nin teşvikiyle 6 Mart 1921 günü Sivas yöresinde Koçgiri ayaklanması başlatıldı.

Koçgiri aşiretinin başında Haydar ve Alişan Beyler vardı. Bu kişiler Kürdistan Teali Cemiyeti'nin etkili üyeleriydi ve kendi yönetimlerindeki bölgelerde bu örgütün şubelerini açmışlardı. Baytar Nuri de Zara ve Divriği'de Kürdistan Teali Cemiyeti'nin şubesini kurmuştu. Baytar Nuri, 1921 yılının başlarında bir tekkede düzenlediği toplantıda, Diyarbakır, Van, Bitlis, Elazığ, Dersim ve Koçgiri'yi içine alacak bir Kürt devletinin kurulmasını gerektiğini savunmuştu. Bu karar sonrasındaki hazırlıkların ardından, Koçhisar, Zara, Suşehri, Kemah ve Divriği yöresinde ayaklanma başlatıldı.

Koçgiri ayaklanmasının hemen ardından da Yunan ordusu saldırısını başlattı.

Yeni oluşmakta olan milli ordu, hem Koçgiri ayaklanmasıyla, hem de Yunan saldırısıyla baş etmek zorunda kaldı.

Yunan ordusunun 23 Mart'ta başlayan saldırısı, 1 Nisan 1921 günü geri püskürtüldü. Koçgiri ayaklanması ise 17 Haziran 1921 tarihinde bastırılabildi.

Koçgiri ayaklanması, Anadolu'daki bir devletin hem varlığını sürdürebilmesi, hem de bir millet oluşturabilmesi açısından üniter bir yapıda olmasının önemini daha da artırdı. Mustafa Kemal Paşa'nın kafasındaki amaç, her an dağılma eğiliminde bir aşiretler, etnisiteler veya milliyetler federasyonu değil, dünyanın o günkü koşullarında yaşayabilme şansı olan bütünleşik ve güçlü bir millet, üniter bir devlet yapısıydı.

Devlet kurup bu devletin sınırları içindeki halktan bir millet (ulus) oluşturmaya çalışılan yerlerde yaygın biçimde kullanılan iki araç, askerlik ve ilköğretimdir. Türkiye'de de bu iki araç etkili bir biçimde kullanılmaya çalışıldı.

Zorunlu askerlik sürecinde yurttaşlara ortak değerler aşılandı. Ayrıca farklı aşiret, kabile, boy, soy, etnisite ve inançtan insanlar, aynı üniforma içinde askerliğin aynı zor koşullarını birlikte yaşadılar. Birçok köylü için köyün dışına çıkış ilk kez askerlikle gerçekleşti. Askerlik anıları ve arkadaşlıkları tüm yaşam boyu anlatıldı. Askerlikte acemi birliklerindeki "ali okulları"nda Türkçe bilmeyenlere Türkçe, okuma yazma bilmeyenlere okuma yazma öğretiliyordu. Cumhuriyetin ilk dönemlerinde birçok kişi ayrı tabaktan çatal bıçakla yemek yemeği, diş fırçalamayı, tuvalet hijyenini ve birçok başka davranışı askerde öğrendi.

Askerliğin önemi, Cumhuriyet'in 10. yıldönümü nedeniyle yayımlanan kitapta şöyle anlatılmaktadır: "Orduya gelen bütün neferlerin okuyup yazma öğrendikten sonra terhisi hedeftir. Ayrıca askere gelen memleket gençlerine yurt ve sağlık bilgisi, hesap, hayvan bakımı vesair medenî bilgilerden herkese lâzım ve çok faydalı olanları gösterilerek umumi bilgilerinin çoğalmasına yardım edilmiştir. Memleket ziraatine yardım etmek gayesiyle orduda ders programlarına ziraat dersleri ilâve edilerek onlara eski ve yeni ziraat usulleri arasındaki bariz farklar ve yenilikler anlatılmıştır." (Onuncu Cümhuriyet Bayramı Hazırlama Komisyonu, *1923-1933*, Ankara, 1933;42)

Osmanlı'nın medreseleri uluslaşma sürecine katkıda bulunmuyordu. Tam tersine, verilen eğitim, yabancı güçlere boyun eğmeyi getiriyordu. Sadri Etem, 1933 yılında yayımlanan kitabında bu konuda şu değerlendirmeleri yapıyordu:

> *"Medreseler bir şey, tek bir şey yapıyorlardı: Ümmet siyasetine bağlanmış, ümmet siyasetine hizmet eden insanlar yetiştiriyordu. Medreseler bir ilim ocağı değildi, bir ümmet siyaseti kuruluşun adeta siyasi karargâhı halinde idiler." "Ümmet siyaseti Türkiye'de iflasına mukabil, memleketi yabancı sermayesine kayıtsız şartsız terk etmeyi hiçbir zaman şiarına aykırı saymamıştır. Bilhassa Sevr Antlaşması'yla ümmet siyaseti Türkiye'de son kozunu oynamıştır. Sevr Antlaşması'yla, dünya emperyalizmi Türkiye'de bir ümmet siyaseti simgesini muhafaza edecektir." (Sadri Etem,1933;118-119,132)*

3 Mart 1924 gün ve 430 sayılı Tevhid-i Tedrisat Kanunu (Öğrenim Birliği Yasası) ile eğitimin farklı amaçlara hizmet edecek biçimde kullanılması engellendi. Yabancı okulların büyük bölümü kapatıldı. İlköğretimde resmi Türk okullarına devam zorunluluğu getirildi.

İsmet İnönü bu konuda şunları söylüyordu: "Hür vatandaşlardan birleşik bir ulus olmanın çarelerinin başında ilköğretim çaresi gelir. (...) İlköğretim sorunu, insan olmak, ulus olmak sorunudur." (Turan, Ş., *Türk Devrim Tarihi, Çağdaşlık Yolunda Yeni Türkiye (10 Kasım 1938/14 Mayıs 1950), 4. Kitap, Birinci Bölüm,* Bilgi Yay., Ankara, 1999;41)

Önce zorunlu ilköğretim aşamasında yabancı okullar kaldırıldı.

Zorunlu ilköğretim sürecinde çocuklara milletin ortak değerleri aşılandı. Özellikle, 8 Haziran 1926 gün ve 915 sayılı Lise ve Orta Mekteplere Alınacak Leyli Meccani Talebe Hakkında Kanun ile, parasız yatılı (leyli meccani) okullarda farklı bölge, köken ve inançlardan çocuklar aynı yatakhaneyi, aynı yemekhaneyi paylaştı; devletin sağladığı olanaklardan yararlandı.

İlköğretim, yeni kuşakların bir millet bütünlüğünü içselleştirmesinde kullanılacaktı. Ancak yetişkinler için de benzer araçlara gereksinim vardı. Atatürk bu konuda şu değerlendirmeyi yapıyordu: "Ulus, bilinçli, birbirini anlayan, birbirini seven, ideale bağlı bir halk kütlesi halinde örgütlenmelidir. En güçlü ders araçlarına, en yetişkin öğretmen ordularına sahip olmak yeterli değildir. Halkı yetiştirmek, halkı bir kütle haline getirmek için ayrıca ulusal halk çalışmalarının düzenlenmesini ihmal etmeyeceğiz." (Turan,1999;89-90)

Millet mektepleri ve halkevleri de ortak bir kültürün oluşturulmasında etkili araçlar olarak kullanıldı.

Osmanlı'dan devralınan sağlık altyapısı çok zayıftı.

1909 yılında Osmanlı ülkesinde toplam 2656 hekim vardı ve bunların 773'ü yabancı uyrukluydu. Ülkede 3 devlet hastanesi, 6 belediye hastanesi, 45 özel idare hastanesi ve 32 özel, yabancı ve azınlık hastanesi vardı. Toplam 6437 yatağın yalnızca 950'si devlet hastanelerindeydi. Ülkede bulaşıcı hastalıklara karşı ciddi bir önlem alınamıyordu. Verem yaygındı. Yaklaşık 3 milyon kişi trahoma yakalanmıştı. (Sağlık Bakanlığı Tedavi Hizmetleri Genel Müdürlüğü, *80. Yılda Tedavi Hizmetleri, 1923-2003,* Ankara, 2004)

Devlet, sağlık sorunlarını devletçilikle ve merkezi devlet örgütü eliyle çözme girişimini 1925 yılında başlattı. Sıtma, verem, trahom, frengi ve kuduz gibi önemli hastalıklarla mücadeleye girişildi. Merkez Hıfzıssıhha Enstitüsü ve Hıfzıssıhha Okulu kuruldu. Devlet, çok sınırlı maddi olanaklara rağmen, temel sağlık sorunlarının çözümü için çok büyük çaba gösterdi ve önemli başarılar elde etti.

Cumhuriyet yönetimi, koruyucu ve tedavi edici sağlık hizmetlerini kamu eliyle geliştirerek, hem sağlıklı bir nüfusa ulaşmaya çalıştı, hem de parasız ve merkezi devlet eliyle sağlanan sağlık hizmetleri aracılığıyla halkın devletle ilişkisini geliştirmeye çabaladı. Merkezi devlet eliyle sağlanan sağlık hizmetinin diğer bir yararı da, farklı etnik köken, inanç ve bölgeden insanın bu süreçte birbiriyle ilişkisinin sağlanması yoluyla, milletleşme sürecine katkıda bulunmasıydı.

Millileştirilen ve devletleştirilen işletmelerde ve yeni açılan kamu işletmelerinde personel alımında göz önünde bulundurulan etmenlerden biri, "ekmek kapısı" olarak görülen bu işyerlerinin aynı zamanda farklı köken ve inançlardan insanların kaynaştırıldığı mekanlar olmasıydı.

Devletin ulaştırma politikası, bir taraftan iç pazarı bütünleştirmeyi amaçlarken, diğer taraftan insanların ülkenin bir yerinden diğerine kolaylıkla gidebilmesini sağlamayı, insanları kaynaştırmayı ve böylece köken ve inanç farklılıklarını azaltarak Türk milletinin oluşmasına katkıda bulunmayı hedefliyordu.

Onuncu Yıl Marşı'na "demirağlarla ördük ana yurdu dört baştan" yazanlar, demiryollarının milletleşmede ve demokratik devrimdeki önemli katkısının bilincindeydi. Sadri Etem, 1933 yılında yayımlanan kitabında şöyle yazıyordu: "Türkiye demiryolu ve yol siyaseti ile kendi topraklarında kültür birliğini ve iktisadi birliğini kuvvetlendirecek bir cereyan açmıştır. Yol ve demiryolu siyaseti mahalli hisleri, mahalli anlayışları kökünden yıkacak ve Türk birliğini vücuda getirecek bir sebeptir. (...) Demiryolu siyaseti, merkeziyeti temin eden bir vasıta diye de özetlenebilir. Vatanın parçaları arasındaki bağları kuvvetlendirmek için demiryolu en iyi vasıtadır. Dolayısıyla Türkiye demiryolları Türkiye'nin fikrî ve kültürel birliğini tamamlayan bir esas olacaktır."(Sadri Etem,1933;87)

Kişilerin milli kimliğinin, onların etnik köken ve inanç kimliğinin önüne geçirilebilmesi çok zordu. İnsan bu kimliklerini doğduğu andan itibaren edinir ve içselleştirir. Milli kimlik, bu zemin üzerinde, devletin çabalarıyla oluşur. Sınıf kimliği ise daha sonraki yaşlarda daha da zor edinilir ve değiştirilebilir.

1919-1938 döneminde okuma yazma bilen insan sayısı azdı; nüfusun yüzde 80'inden fazlası sayıları 60-70 bini bulan köy ve mezraya dağılmıştı; çoğunluğu tüm yaşamları boyunca köyünden çıkmayan analar, köken ve inanç kimliğini yüzyıllardır yeniden üretiyorlardı. Radyo çok sınırlı kullanılıyordu. Ulaştırma olanakları sınırlıydı, birçok köyün yolu patikadan ibaretti. Köylülüğün önemli bir bölümü geçimlik tarım yapıyordu, gaz-bez-tuz-şeker dışında pazarla ilişki içinde değildi. İç pazar bütünleşmemişti; farklı halk kesimlerinin iktisadi ilişkiler aracılığıyla kaynaşması sınırlıydı. Bu koşullarda, Türkiye demokratik devriminin en önemli unsurlarından biri olan çağdaş bir Türk milletinin yaratılabilmesinde büyük zorluklar yaşandı ve bu süreç bir türlü tamamlanamadı. Ayrıca emperyalist güçlerin özellikle 1946 sonrasındaki müdahaleleri, bu süreci daha da zorlaştırdı.

1923-1938 döneminde yeni ulus-devlette çağdaş bir Türk milleti oluşturabilmek amacıyla yukarıda atılan adımlara ilave olarak başka düzenlemeler ve uygulamalar da yapıldı.

Cumhuriyet döneminde, Kemalist milliyetçilik anlayışıyla bir milletin yaratılmasında belirleyici rolü olan Türkçe'nin zenginleştirilmiş bir biçimde ortak dil haline getirilmesi için büyük çaba gösterildi. Amaç, Türkçe'yi yabancı sözcük ve kurallardan kurtarmak, zenginleştirmek ve uluslaşma sürecinde kullanmaktı. Örneğin, 10 Nisan 1926 gün ve 805 sayılı İktisadi Müesseselerde Mecburi Türkçe Kullanılması Hakkında Kanun ekonomik hayatta Türkçe'yi hakim kılmayı amaçlıyordu.

Türk Dil Kurumu'nun kurulması ve çalışmaları, Türkçe'nin geliştirilmesine önemli katkılarda bulundu.

Güneş Dil Teorisi ile aşırılıklara kaçılsa da, dilin sadeleştirilmesi ve zenginleştirilmesinde ve böylece milletleşmede büyük mesafe katedildi.

2 Temmuz 1934 gün ve 2525 sayılı Soyadı Kanununa göre, "her Türk öz adından başka soy adını da taşımağa mecburdur." Ayrıca, aşiret isimlerinin soyadı olarak kullanılması yasaklanıyordu.

26 Kasım 1934 gün ve 2590 sayılı Efendi, Bey, Paşa Gibi Lakap ve Unvanların Kaldırılmasına Dair Kanun da şu düzenlemeyi getiriyordu: "Madde 1. Ağa, Hacı, Hafız, Hoca, Molla, Efendi, Bey, Beyefendi, Paşa, Hanım, Hanımefendi ve Hazretleri gibi lakap ve unvanlar kaldırılmıştır. Erkek ve kadın vatandaşlar, kanunun karşısında ve resmi belgelerde yalnız adlariyle anılırlar."

Türkiye Cumhuriyeti Devleti, Osmanlı'dan devraldığı çok etnisiteli, farklı inançlarla bölünmüş ve önemli bir bölümü aşiret/kabile kimliğini aşamamış halktan, Kemalist milliyetçilik temelinde bir millet yaratmaya çalıştı. Bunu sağlamaya çalışırken, eğitim ve askerliğin yanı sıra, merkezi devlet eliyle götürülen bir sağlık hizmetinden, kamu işletmelerine işçi ve memur alırken farklı köken ve inançlıları bir arada bulundurma uygulamasından ve (özellikle yerel ayaklanmalardan sonra) zorunlu iskân politikasından yararlandı. Ancak nüfusun büyük bölümünün (yüzde 80 civarı) kırsal kesimde yaşaması; tarımsal üretimin önemli bölümünün kendi ihtiyacını karşılamaya dönük işletmelerde gerçekleşmesi; okuma yazma bilme oranının düşüklüğü; ülke içinde ulaştırma olanaklarının sınırlılığı; Türkiye'de iç pazarın bütünleşmemesi; gazete tirajlarının düşüklüğü; radyonun bile yeterince yayılmaması; özellikle yeni kuşakları yetiştiren kadınların tüm yaşamları boyunca köylerinin dışına fazla çıkmamaları ve başka bölgelerle kaynaşmamaları; toprak ağalarının, aşiret reislerinin, tarikat şeyhlerinin güç ve itibarının yeterince sona erdirilememiş olması; iç isyanların bastırılması sürecinde kullanılan sert yöntemler gibi nedenlere bağlı olarak, Türkiye demokratik devriminin heyecanla sürdürüldüğü 1919-1946 döneminde çağdaş bir Türk milleti yaratma çabalarında istenen başarı elde edilemedi.

.